

סיכום מפגש גיאופוליטי בנושא: 'לקראת מדרון חלקלק'

בתאריך 6 בפברואר 2023 התקיימה סדנה שעסקה בניתוח ההתפתחויות הרב-תחומיות בעידן הרב-משברי בו אנו נמצאים, בניתוח עיקרי הסיכונים וההזדמנויות הגלומים בהתפתחויות אלה ובהמלצות להיערכות לקראתם.

בסדנה השתתפו נציגים ממשרדי ממשלה, אנשי אקדמיה ומומחים והיא התקיימה בהמשך למפגשים קודמים שהוביל מרכז שאשא בנושא היערכות מדינת ישראל לקראת משברים צפויים, סדנת 'קסנדרה- היערכות לקראת הפתעות מודחקות' [פבר' 2022], ומפגש 'תפניות והזדמנויות במים סוערים' [אוק' 2022]. להלן סיכום תמציתי של עיקרי הנושאים שהוצגו ונדונו בסדנה. נשמח להתייחסותכם לסיכום המצורף ולכל יוזמה לשיתוף פעולה.

אין לייחס דבר מתוכן סיכום זה לגופים והמשרדים שהנציגים שלהם השתתפו בסדנה.

בברכה,

פרופ' שלמה חסון

ד"ר רפי רודניק

רקע

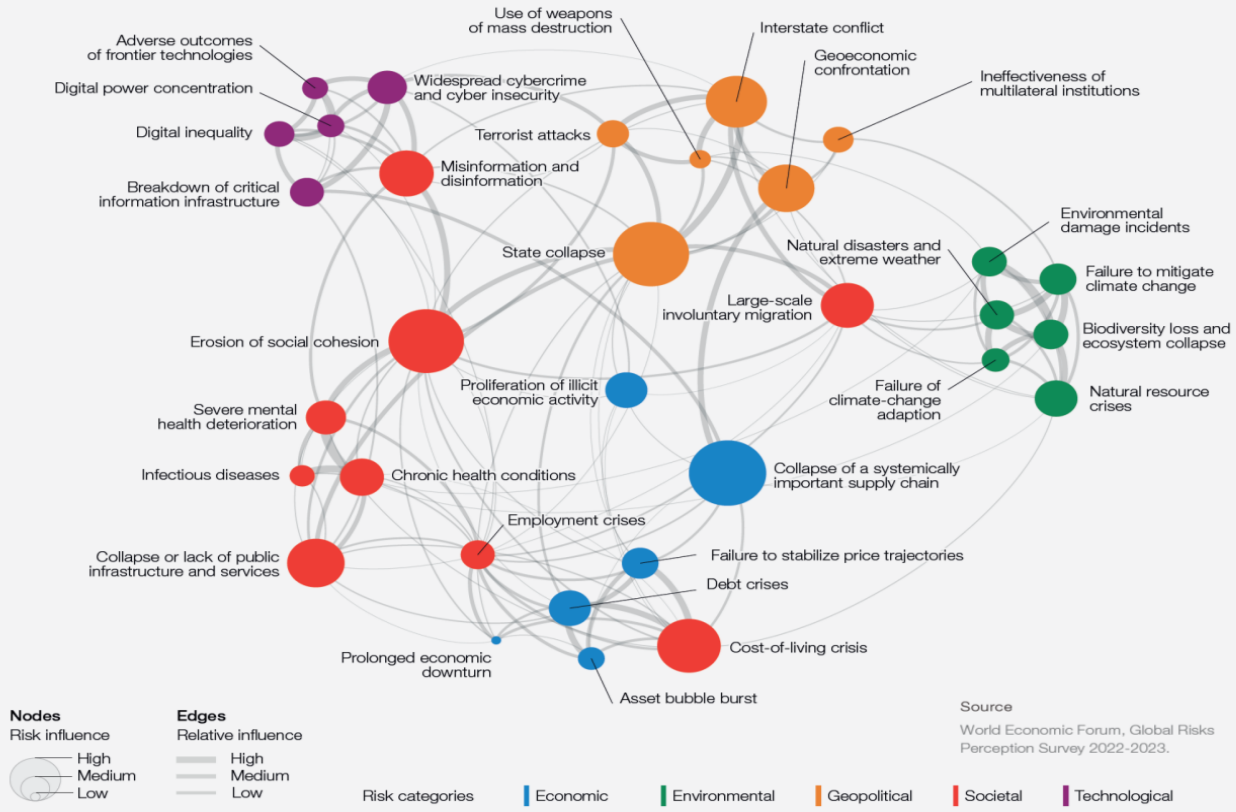
לאחרונה, רווחת התפיסה שהעולם נמצא בתקופה משברית רב-תחומית, מדינית, כלכלית, ביטחונית, חברתית אקלימית ובריאותית. בהקשר זה, מדינת ישראל אינה שונה ואף היא חווה תקופה משברית רב-תחומית בעלת מאפיינים גלובליים וגם ייחודיים. משברים, באופן טבעי, מלווים בסיכונים רבים, עם זאת, הם מזמנים גם הזדמנויות שניתן לממש, כפי שניתחנו גם בעבר.

התמודדות אפקטיבית עם עידן המשברים שלפנינו, מחייבת ראייה מערכתית, המנתחת את התהליכים שהביאו למשבר ואת כיווני ההתפתחות שלהם, התמחות בתחומים המרכיבים כל משבר, הבנת הזיקות וההשפעות בין התחומים והמשברים במפלסים השונים ובחינת מנגנוני השינוי שיכולים להשפיע על המשבר והיצאה ממנו, בטווחי זמן שונים.

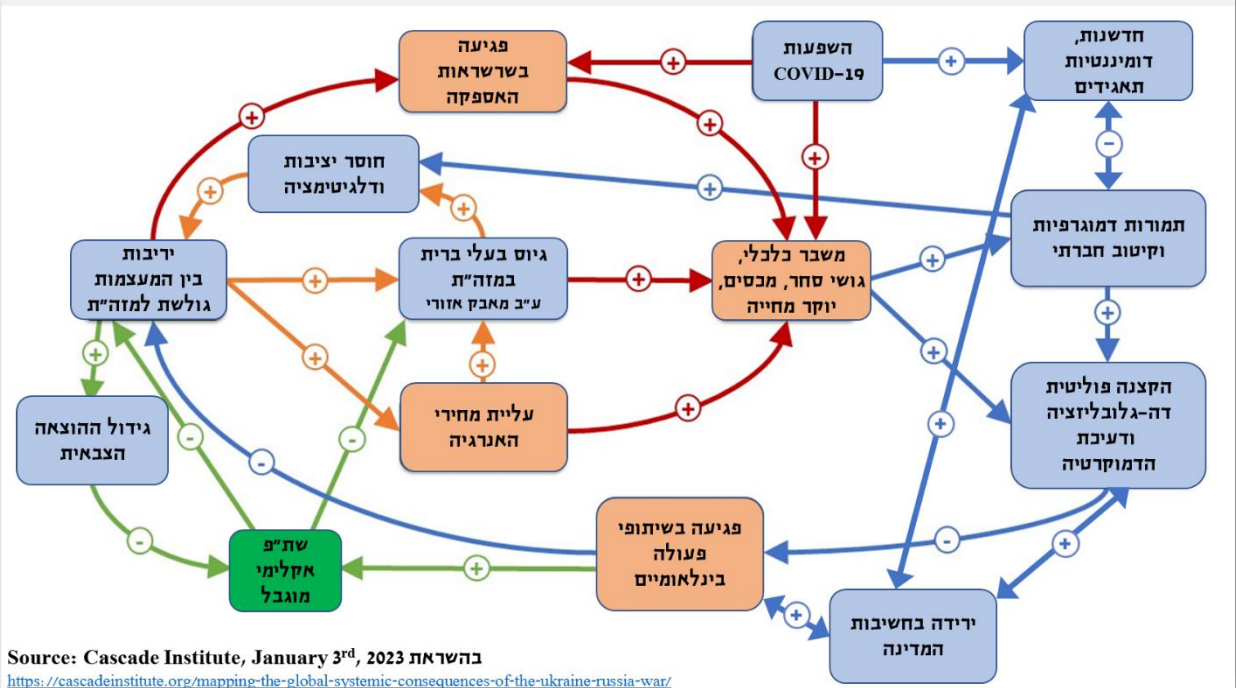
האיורים הבאים מציגים דוגמה למיפוי עקרוני של סיכונים גלובליים מתהווים וההשפעות ביניהם (ע"פ הפורום הכלכלי העולמי) והמחשה להיווצרות העידן הרב-משברי הנוכחי על ידי ניתוח הזיקות הבין-תחומיות [בהשראת מודל של מכון Cascade הקנדי].

מיפוי סיכונים גלובליים והזיקות ביניהם ע"פ הפורום הכלכלי העולמי

עידן רב-משברי עולמי: הבנת האתגר באמצעות ניתוח הזיקות הבין-תחומיות

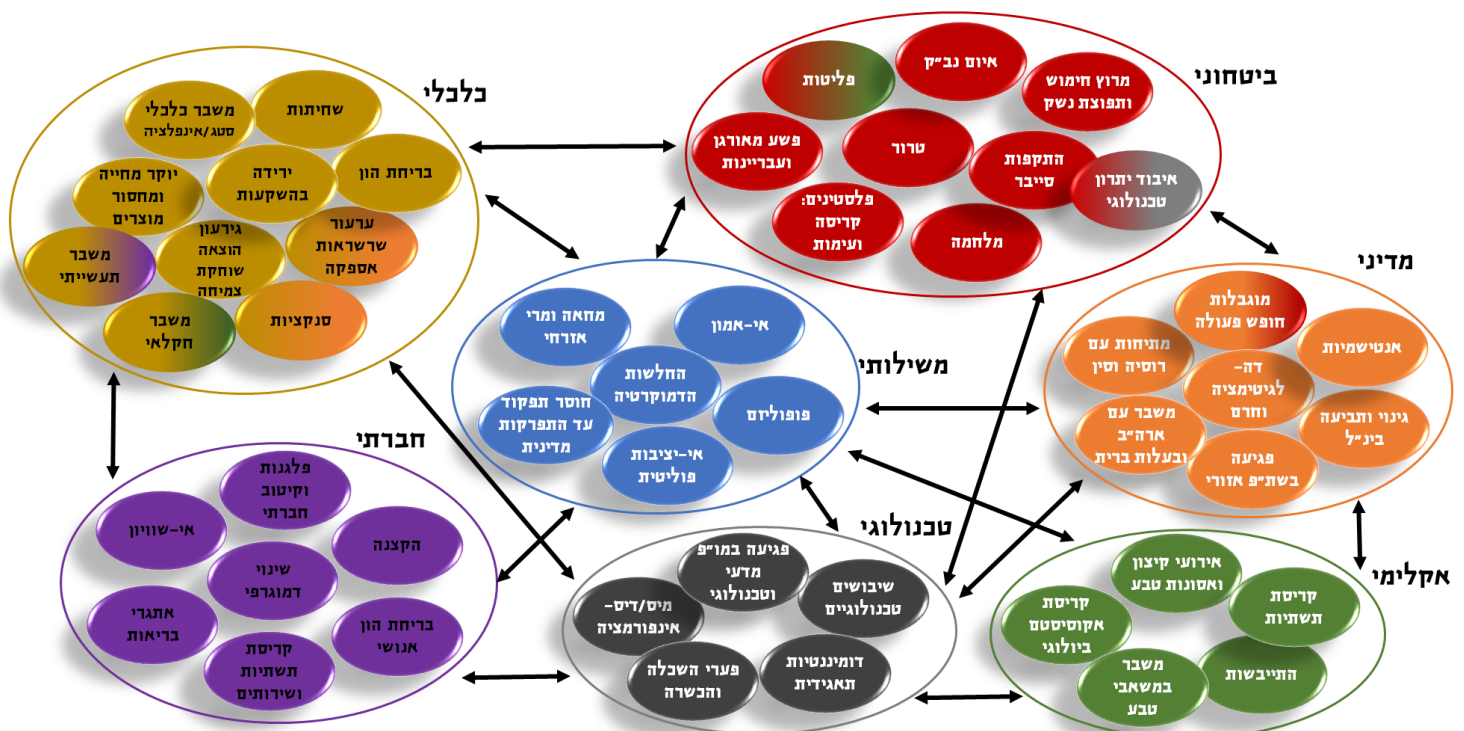
לאחר הצגה ודיון במאפייני העידן המשברי והסיכונים הנלווים לו, קבוצות העבודה בסדנה ניתחו סיכונים והזדמנויות לנוכח ארבעה תסריטים (ראו נספח) שהתייחסו לשלושה מפלסי ניתוח: גלובלי, אזורי ולאומי, וגיבשו עיקרי המלצות לאסטרטגיית הפעולה הנדרשת.

להלן סיכום עיקרי הדברים:

מדינת ישראל נמצאת על סף נקודת מפנה אסטרטגית דרמטית, לנוכח: המגמות הגלובליות, המאבק על עיצוב הסדר העולמי והתמורות בארה"ב; ההתפתחויות האזוריות, בדגש לאיראן והזירה הפלסטינית; ובעיקר לנוכח ההתפתחויות הפוליטיות והחברתיות בתוך מדינת ישראל.

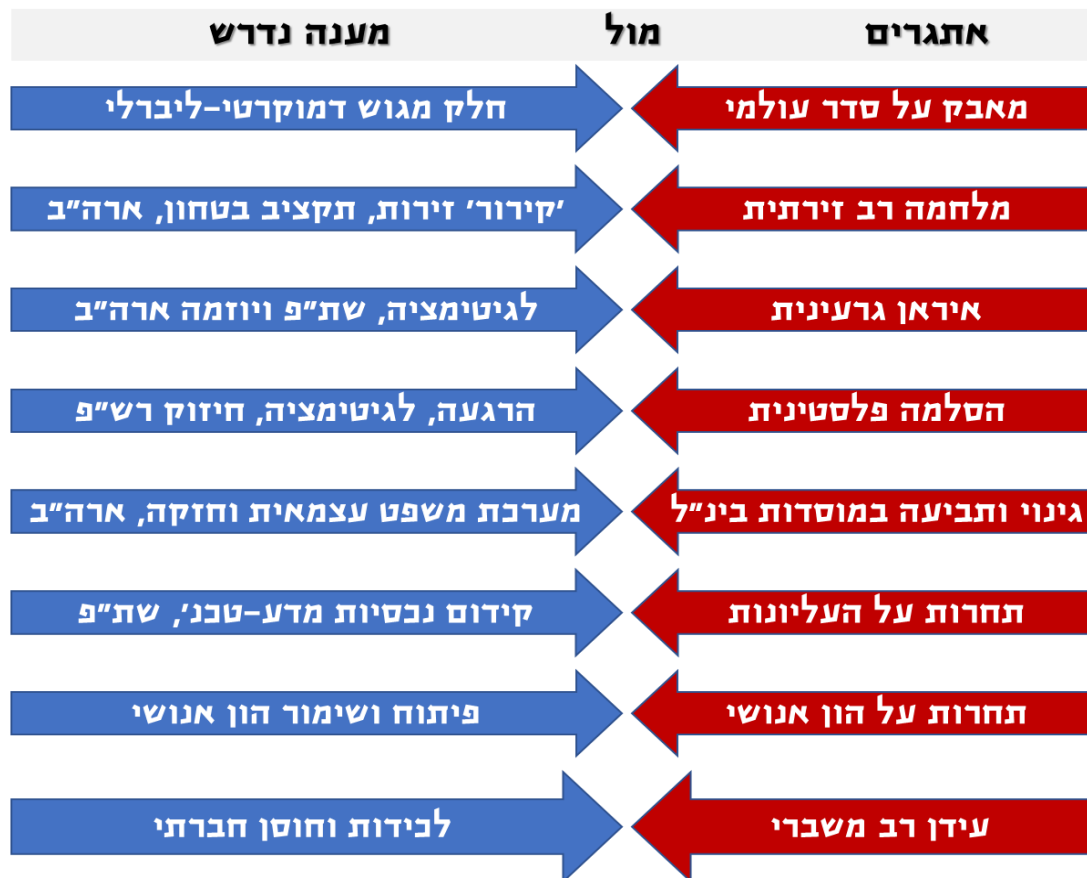
מבחינתה של מדינת ישראל, המורכבות העמוקה של עידן המשברים שלפנינו נובעת מהיקף ומגוון האתגרים והסיכונים המתהווים והצפויים, אשר שלובים אלה באלה. אתגרי המענה למשברים הללו נובעים מכך שאלה משברים מורכבים שנוצרו בתהליך מתמשך, קיימת ביניהם השפעה הדדית והמענה הנדרש רווי מתחים וניגודים. חלק מהאתגרים הם גלובליים כך שלישראל אין יכולת עצמאית להשפיע עליהם והמענה לאחרים מחייב הסכמות ושיתוף פעולה שנתפסים כבלתי אפשריים במציאות הפנים ישראלית.

ישראל בעידן רב משברי מתפתח

בהקשר הפנים ישראלי הנוכחי, נוצר גם פער בין המדיניות הישראלית הנדרשת כפי שהייתה מקובלת עד כה, לבין האתגרים האסטרטגיים ההולכים ומחריפים עמם היא מתמודדת. לכאורה, ההתפתחויות בישראל שוחקות את הנכסים הלאומיים שלה ופוגעות בעיקרי האסטרטגיה שבבסיס הביטחון הלאומי, בעיתוי רגיש במיוחד לנוכח ההקשר הרב-משברי. מציאות זו מחייבת עדכון עיקרי האסטרטגיה הישראלית או בלימת ההתפתחויות בתוך המדינה.

תמצית עיקרי הסיכונים:

ברמה הגלובלית אנו ניצבים בפני סדר עולמי מעורער תוך עימות בין-גושי מחריף עם פוטנציאל למצב בו ארה"ב מאבדת מהשפעתה ועולה הדומיננטיות של משטרים וקואליציות בלתי-ליברליים. מציאות זו תעמיק את המתח בין הזהות הלאומית של מדינות לבין ההזדהות הגושית שלהן. ניתן לצפות להחרפה של המשברים הקיימים לפני שיתחיל תהליך של הפרדה ביחסים ושיתוף פעולה אפקטיבי.

ברמה האזורית ניתן לצפות להשפעה מערערת של ההתפתחויות הגלובליות על האזור שכבר מאופיין בחוסר יציבות רבה. ההתגרענות וההתעצמות המדינית והצבאית של איראן יחריפו את המצב

הביטחוני. הסכמים ושיתופי פעולה צפויים להיות מושפעים ישירות מההתפתחויות הגלובליות וממעמדה של ארה"ב. המעצמות צפויות להטיל סנקציות על מדינות שלא יתיישרו עם המדיניות שלהן. לישראל יש מרחב תמרון מצומצם ביחסיה עם ארה"ב לעומת מדינות אחרות במזרח. רגישות שרשראות אספקה ותלות באנרגיה ובמזון צפויות להשפיע על יציבות האזור ולהגדיל את הפערים ואי השוויון בין המדינות ובתוכן.

ברמה הלאומית צפויה להמשך מגמת חוסר היציבות ואתגרי המשילות תוך שחיקה של המאפיינים הליברליים וכרסום בחוסן הלאומי [כלל תחומי], בדגש לחוסר האמון ההדדי, להקצנה ולקיטוב הפנימי. ההתפתחויות הגלובליות וההתמודדות עם הסיכונים האזוריים יכולות לגבות מחיר מישראל, לצמצם את חופש הפעולה שלה ולדחוק את המענה הנדרש לאתגרי הליבה הלאומיים, להעמיק אותם ולהחריפם בטווח הרחוק יותר.

עיקרי ההזדמנויות:

בכלל המפלסים, יכולה הכרה במשבר חמור ובמחיר שהוא צפוי לגבות, תוך סיכון האינטרסים הבסיסיים של השחקנים השונים, לעודד התמתנות, חיבורים ולהניע שיתופי פעולה. מגמות כאלה יכולות להאיץ שיתופי פעולה עולמיים ואזוריים, כולל העמקת הסכמי אברהם ואף ביסוס שוק משותף מזרח-תיכוני. במציאות זו, ישראל יכולה להוות נכס ביטחוני, טכנולוגי וכלכלי שיעמיק את שיתופי הפעולה שלה ויבסס את עוצמתה. לעתים, המאבק, האתגרים והתחרות יכולים גם לעודד סיוע חיצוני, יעילות, ריכוז מאמץ תוך ניצול היתרון היחסי ולאפשר שגשוג וצמיחה.

בהיבט הלאומי, איום חיצוני והכרה הדדית וגורפת במשברים המתהווים והסיכונים האסטרטגיים, יכולים לעודד התקרבות, מיקוד בעיקר ובמרחבי אינטרסים משותפים, שיתופי פעולה ולכידות. ההתגייסות הלאומית אל מול אתגרים אסטרטגיים יכולים לאפשר יציבות, מצוינות, צמיחה וחוסן פנימי וחיצוני.

עיקרי המלצות למענה נדרש ברמה הלאומית:

רמה לאומית:

- ✓ יצירת חזון משותף לכלל הקבוצות באוכלוסייה.
- ✓ התנעת שיח לעיצוב סיפור [נרטיב] לאומי מעודכן ומאחד המבוסס על המאפיינים הדמוקרטיים-ליברליים והיהודיים של המדינה וגיבוש אמנה חברתית מאפשרת ומלכדת.
- ✓ העלאת מודעות רחבה ככל הניתן למשברים ולמשמעויות מהסיכונים שלפנינו.
- ✓ נטילת אחריות על קידום מענה לאתגרים הקיימים ולא הטלת אשם.
- ✓ יצירת תנאים לתהליכים אסטרטגיים רצויים ולא דווקא לקידום פתרון מהיר, נבחר וצודק.

- ✓ הכרה בפרגמנטציה הקיימת ללא כפיית אינטגרציה ומיקוד במרחבים ואינטרסים משותפים.
- ✓ שיח ושיתופי פעולה מקיפים ככל הניתן כתנאי להתגבר על סיכונים ולמש הזדמנויות.
- ✓ מיקוד פעולה בהזדמנויות על בסיס אתוס לאומי של צמיחה [יאפשר גם מענה לסיכונים].
- ✓ הכרה במדע וטכנולוגיה כנכסים אסטרטגיים חיוניים וכ'קטר' של מדינת ישראל, המחייבים השקעה, שימור, תמרוץ ופיתוח בבסיס לביטחון הלאומי. בהתאם לכך, גיבוש מדיניות בתחומי הכלכלה, החברה, ההשכלה, הביטחון ומדיניות החוץ (כמו השתלבות בבריתות טכנולוגיות).
- ✓ הימנעות מעיסוק באתגרי חוץ על חשבון קידום מענה לאתגרי הפנים, כגון הדמוגרפיה, השוויון, הסביבה והחיים המשותפים.
- ✓ חיזוק השלטון המקומי למימוש האחריות והסמכות בהתאמה לצרכי האזרחים בתחומו.
- ✓ קביעת יעדים ויישום מדיניות לחיזוק השקיפות, השירות לאזרח, הביטחון האישי והלחימה בשחיתות.
- ✓ קידום יציבות וצמיחה פלסטיניים המהווים תנאי ליציבות וצמיחה ישראלית בטווח ארוך.

רמה אזורית:

- ✓ מאמץ למניעת הפיכת מזרח התיכון לחזית העימות הבין מעצמתית.
- ✓ קידום מדיניות לעיצוב חזון אזורי משותף במסגרתו ישראל מהווה גשר בין מערב למזרח.
- ✓ קידום מדיניות סביבתית ואקלימית מקיפה ואפקטיבית בבסיס לשת"פ לאומי ואזורי.
- ✓ ביסוס הסכמי אברהם גם על אינטרסים הדדיים אזוריים משותפים ללא תלות בארה"ב.

רמה גלובלית:

- ✓ ביסוס בהירות לגבי שייכות והזדהות ישראל עם הגוש הדמוקרטי-ליברלי המערבי בהובלת ארה"ב.
- ✓ הגברת המאמץ לחיזוק הקשר עם ארה"ב, עם שתי המפלגות והקהילות השונות, תוך השקעה בחיבור עם הקהילה היהודית.
- ✓ הימנעות מהתנגשות וחיכוך עם רוסיה וסין תוך ביסוס מרחבי שיתוף פעולה עמן ככל הניתן.

בספרו 'מהפך', ג'ארד דיימונד מנתח התמודדויות של מדינות עם משברים לאומיים, בין היתר הוא ממליץ על קווי הפעולה הבאים על מנת להתמודד בהצלחה עם משבר לאומי: הכרה במשבר והערכה עצמית כנה תוך קבלת אחריות על המשבר; בחינת ערכי היסוד של החברה; התאזרות בסבלנות תוך ניסוי מגוון פתרונות חדשים; יישום שינוי בררני המותאם למציאות הקיימת; למידה מניסיון של מדינות אחרות; וקבלת עזרה ממדינות אחרות.

נספח: תסריטים רב-מפלסיים

תסריטים רב-מפלסיים

 <p>מאזן כוח</p>	<p>קואליציות מאזנות למניעת חנוניתו-שותפים בינ"ל פורזגמט-לחזמתודדת עם תפצת שיק רזיעני; מנפתי, משבר כלכלי, משבר האקלים, סיכונים טכנולוגיים; תחזקות מוסדות בכלאומיים</p>	<p>שיתוף פעולה אזורי</p> 	<p>שותפים בינ"ל; משרבות בינ"ל לפתרון משברים במחזית; מניעת הפצת נשק פדמנטליסטיסטי; שותפים אזורי חוצה גבולות; חשיפת ופניחת כלכלת</p>	<p>התייצבות המטוטלת (לאחר השערה)</p> 	<p>ממשלה יציבה המובילה ופרומות ושינויים מוגבלים. דערה במחאות לנוכח שימור עיקר סטטוס קוו והתגברות איומים וציוניים. ממות שיה בין מזורי. אינטרסים משותפים מחזקים שתי"פ בינ"ל.</p>
 <p>תחרות מעצמתית ופרגמטציה</p>	<p>תחרות מסלילמה בין מעצמות, סדקים וחזקות במטרות שורחיות (בלות, מוסדות ופטרטים בינ"ל, מערכות מדיניות); פרוטקולוגיים, לוקלים-לאומות</p>	<p>אנרכיה</p> 	<p>חזקות מערכות ומטרטים קדימים; מאבק שונה-שעה; שורח ומלחמת שיתופיים; מדיניות כשולית; אזורי ספר; קפאון ופרטים מולטי-בסחתי-כלכלי-חברתי</p>	<p>פרגמטציה והתארגנות מחדש</p> 	<p>מתחים פנימיים דוחפים למרחק המשלה. לנוכח לחצים מונוניים מתגבשת קואליציה חדשה. הקצנה בקצוות הפוליטיים.</p>
 <p>עולם רב-מוקדי</p>	<p>התנוונות מוקדי חכוחי-עולמיים. ריאליזם פוליטי; שותפים ותחרות בין מוקדי חכוח; טכנולוגיה פשויות משטרטים לפיקוח, לחשיפה ולשימור יציבות; סודי-עולמי יציב רוח אתגרים</p>	<p>מוקד כוח איסלאמי</p> 	<p>סגות ארטיב מתפזרות; ואקום נאופוליטיסטי שיתופיים מחמת מוקד כוח איסלאמי רחובות ארצות שורחיות; איסלאמיסטי; חוסר קונסנזוס פנימי ישראלי ופנימי; סימני משבר במחמת ובפניחת בשרדאל</p>	<p>התפרקות והתסלקות</p> 	<p>יישום שינויים מהותיים בחקיקה מובילים למרי אזרחי מחירי. פורצים משברים דיפלומטיים, ביטחוניים וכלכליים. הסכמי אברום מוקפאים.</p>
 <p>מלחמה קרה מודל המאה ה-21</p>	<p>עימותים בין סדר ליברלי לסדר נא-סמכותני; מלחמות סחר, מאבקים דיפלומטיים ונבאיים; בריתות משתנות; חוסר יציבות במדינות מתפתחות וכושלות; משברים כלכליים</p>	<p>אזורי השפעה מעצמתיים</p> 	<p>חמפת של מדינות ריבוניות מתרופת במות של אזורי חשפה מינצמתיים. חמגענות עניינית במשורים יציבים ותגובות בעל-טלם אורחקטיים. תלות בוחת בעלצמות חשוללמות</p>	<p>מזלנת חסות</p> 	<p>ישראל מוחלשת מבפנים ומברודת מבחוץ, במלחמה רב-זירתית כנגד ציר איראני המסתייע בסין ורוסיה. ארה"ב כופת מדיניות על ממשלת ישראל</p>
<p>תסריטי סדר עולמי</p>	<p>תסריטי סדר אזורי</p>	<p>תסריטי ישראל</p>			